

Милорад Јовановић¹

Историјски архив „Средње Поморавље“ у Јагодини
Србија

ФОНД ТРГОВАЧКО-ОБАВЕШТАЈНИ И ИНКАСО ЗАВОД „КРЕДИТ-ИНФОРМ“ БЕОГРАД (1928-1941)

Анстракт: Рад представља преглед Фонда Трговачко-обавештајног завода „Кредит-информ“ и приказ значајне архивске грађе садржане у документима Фонда. Обавештајни завод „Кредит-информ“ регистрован је у Београду, са наменом да прикупља, обрађује и корисницима доставља информације о кредитној способности појединаца и власника привредних предузећа, трговачких радњи и других привредних субјекта. Ови обавештајни подаци представљају вредан историјски извор за проучавање економске прошлости и југословенске привредне структуре између два светска рата. Хронолошки распон архивске грађе је од 1928. до 1943. године.

Кључне речи: *Кредит-информ, обавештајни завод, инкасо, приватна безбедност, привреда, кредитна способност, архиви, фонд, архивска грађа*

Трговачки обавештајни и инкасо завод „Кредит-информ“ основан је 1928. године у Београду. Основна делатност заснивала се на прикупљању информација трговачког карактера о финансијском стању и пословној способности корисника кредита. „Кредит-информ“ је имао своје претплатнике (банке и индустријска предузећа) који су од Завода захтевали информације о пословном статусу и економском билансу појединаца, трговаца, занатлија, власника рудника и крупних индустријалаца. На тај начин, банке су осигуравале своје издате кредите и есконтване менице, а пословни, трговачки партнери, обезбеђивали привредне аранжмане који су настајали куповином робе на кредит.

Завод је био установа приватне безбедности основана по узору на немачке и аустријске информационе куће.² Један од оснивача био је Миодраг Марковић који је по завршеним студијама на Високој школи за међународну трговину у Бечу одлучио да заједно са Драгољубом Игњатовићем и Предрагом Илићем из Београда оснује трговачки обавештајни завод. У току свог постојања више пута је протоколисан под различитим називима, од *Међународног трговачког обавештајног завода Игњатовић и комп*, преко *Трговачког обавештајног завода Кредит-контрол* до *Трговачко обавештајног завода Кредит-информ* који ће се, уз додатак инкасо делатности, задржати до краја. Од средине 1932. године, после иступања Драгољуба Игњатовића из фирме, једини власник Завода постаје Миодраг Марковић.

Седиште Завода било је у Београду на различитим адресама које се могу пратити кроз предмете, најпре у Улици Цара Лазара 11, Дечанској 23, а затим на Престолонаследниковом тргу (Теразије).

¹ архивски саветник, miloradj69@gmail.com

² М. Талијан, *Прве установе приватне безбедности (полицije) у Србији*, Приватна безбедност - стање и перспективе, Зборник радова, Нови Сад 2008, 40-62.

Организациона структура „Кредит-информа“ мењала се ширењем делатности и повећањем обима послова. Завод је имао четири одељења. Одељење општих послова, и свакако најважније информативно одељење, постојали су од оснивања. Инкасо одељење настало је у другој половини 1937. године (према архивској грађи), преузимањем послова принудне наплате дугова од дужника за рачун коминтената. Инкасо послови обављани су по систему претплате, касније су наплаћивани превентивни трошкови без обзира на успешност инкаса, а у случају реализоване наплате 6% од наплаћеног износа. Инкасо одељење запошљавало је једног инкасанта. Одељење трговачког заступништва настало је 1939. године, а упошљавало је око десет лица, трговачких путника и месних агената. Одељење је обављало послове спољне трговине и заступало фабрике из иностранства које су пласирале текстилну, машинску, електротехничку и бирнбершку (галантеријску, мешовиту) робу на домаћем тржишту.³

Најважнија и основна делатност Завода заснивала се на раду информативног одељења које је прикупљало податке о финансијској и кредитној способности појединаца и привредних субјеката на територији Југославије по захтевима клијентата (претплатника, абонената). Обим претплате износио је 100 уплатница или 3000 динара. По оснивању „Кредит-информа“, да би се информације могле прикупити, организована је мрежа дописника на територији целе Југославије. Завод је имао дописнике (агенте, информаторе) најпре у крајевима где је било настањено немачко становништво у Банату, Бачкој, Хрватској и Словенији, а затим и у Београду и већим местима у Србији.⁴ Поред 15 до 20 стално запослених радника који су уживали плате у Заводу, дописницима су уплаћивани хонорари у зависности од броја прикупљених информација. Размена информација са иностраним заводима и дописницима обављана је компензацијом.

Кореспонденција са дописницима била је званична и строго поверљива. Извештаји који су пристизали у Завод, у једном примерку прослеђивани су претплатницима, а други примерак је одлаган у досијеа обрађених појединаца и привредних субјеката. Дописници су информације прикупљали на различите начине, путем пословних веза, провером код суда и трговачких агенција, приватним каналима, али и анкетањем самих власника трговачких и занатских радњи, индустријских предузећа, рудника и сл. Често су информације прикупљане аутоинформисањем корисника кредита који су на овај начин настојали да докажу своју пословну стабилност и успешност како би обезбедили неопходни кредит или реализовали закључнице о набавци робе.

Извештаји писани руком дописника, са попуњеним упитницима о лицима о којима се траже информације, прекуцавани су у Заводу у Београду на немачком и српском језику. Тако обрађени и сређени материјал одлаган је у коверте. Уз коверте постојала је и картотека. На свакој картици уписивани су одговарајући број са коверте и подаци о имену и презимену, занимању, адреси и месту становања онога на кога се информација односи.

И поред тога, не може се у потпуности установити систем канцеларијског

³ Историјски архив Београда, *Трговачки обавештајни и инкасо завод „Кредит-информ“ Београд* (ИАБ-2474), Историјска белешка, 2012.

⁴ Исто. Према подацима изнетим у Историјској белешци архивске саветнице Олге Латиничић, Завод је имао око 2.500 дописника о којима се водила посебна картотека која није предата Историјском архиву Београд.

пословања јер недостају деловодне књиге које су, према власниковим наводима, изгубљене током рата.⁵

„Кредит-информ“ је престао са радом почетком Другог светског рата, априла 1941. године. Пошто су и после бомбардовања Београда Заводу стизали извештаји и преписка о већ започетим пословима, сачувани су и списи за период од 1941. до 1943. године.

Током рата, власник и директор Завода Миодраг Марковић сачувао је највећи део документације која је настала радом ове установе. Средином шездесетих година XX века Марковић је понудио архивима у Србији да откупе списе „Кредит-информа“. Пошто је Завод имао дописнике у целој Југославији и практично пословао на нивоу државе, власник је списе груписао према територији где су изворно настали. Тако подељену архивску грађу Фонда „Кредит-информ“ откупили су архиви у Србији у периоду од 1963. до 1984. године.⁶

Према подацима из Централног регистра архивске грађе, девет архива у Србији поседују Фонд Трговачко-обавештајног и инкасо завода „Кредит-информ“ Београд.⁷

Фонд „Кредит-информ“ у Архиву у Јагодини - стање и значај

Историјски архив „Средње Поморавље“ у Јагодини припада архивима који су откупили архивску грађу „Кредит-информа“. Фонд је откупљен 1964. од власника Миодрага Марковића⁸, а архивска грађа је сређена и обрађена наредне, 1965. године (примењен је принцип слободне провенијенције, предмети су груписани по окружним местима, а затим унутар група сређени абecedно према именима корисника кредита). Према опису из Сумарног инвентара, Фонд садржи архивску грађу од 1914. до 1941. године, три кутије списа и једну кутију картотеке. Садржај архивске грађе је описан на следећи начин: „Грађа садржи податке о оснивању, развоју и пословању привредних предузећа и приватних радњи трговинских и угостиољских, обавештења о њиховим власницима, послодавцима радника и лицима слободних професија, корисницима кредита за територију Јагодине, Параћина, Њуприје, Деспотовца, Рековца и Свилајнца.“

Током 2001. године аутор прилога преузео је Фонд „Кредит-информ“ на непосредну ревизију и додатну обраду.⁹ Прегледом архивске грађе могло се закљу-

⁵ Исто.

⁶ Један од разлога поделе Фонда била је и финансијска немогућност архива да откупе целокупни корпус архивске грађе који је приватни ималац понудио. Тако су архивску грађу Фонда „Кредит-информ“ откупили не само архиви у Србији, већ и архиви у Македонији и Босни (Мостар) - видети наведену Историјску белешку Олге Латиничић.

⁷ Архив Србије, *Извод из Централног регистра архивске грађе*, септембар 2019.

⁸ Записник о пријему недостаје, коришћени су подаци из Сумарног инвентара и Водича ИАЈ. Видети у: *Водич Историјског архива „Средње Поморавље“ Светозарево*, Светозарево 1984.

⁹ Ревизија архивске грађе у Архиву у Јагодини обављена је 2001. Установили смо да је потребно обавити „ревизију сређености архивске грађе“ Фонда „Кредит-информ“. Видети: *Упутство за сређивање архивских фондова органа управе, радних, друштвено-политичких организација и других организација*, Архивски преглед, Београд 1973, број 1-2.

чити да су списи добро очувани и да су смештени у одговарајуће архивске кутије. Предмети су били груписани по средним местима некадашњег Моравског округа (укинут 1948. године), а недостајао је само абецедни регистар корисника кредита. Извршена је стручна експертиза (валоризација) садржаја архивске грађе којом је установљен велики историјски значај, имајући у виду временски период њеног настанка, садржајну вредност, територијалну свеобухватност и одсуство фондова привредне провенијенције између два светска рата на територији некадашњег Моравског округа. Подаци у предметима „Кредит-информа“ о великим привредним предузећима најчешће су једини сачувани историјски извор који говори о постојању (егзистенцији) тих привредних субјеката у овом периоду.

У Књизи корисника архивске грађе нису евидентирани истраживачи Фонда „Кредит-информ“ у Јагодини. Прегледом литературе могло се закључити да је у већем обиму Фонд коришћен за израду студије о „Настанку и развоју индустрије Поморавља до Другог светског рата“.¹⁰

Чињенице о несразмери између значаја Фонда и степена његове искоришћености, првенствено за истраживачки рад, захтевале су даљу пажљиву анализу творца Фонда и списка који су настајали радом Завода, како би се стручној и широј јавности са сигурношћу могла представити вредна архивска грађа.

Прегледом архивске грађе дефинисан је тачан назив фонда, имајући у виду да је Завод мењао име више пута. Такође, одређене су граничне године творца Фонда, односно прихваћене су хронолошке одреднице наведене у историјској белешци у Архиву Београда. Према подацима из Историјског архива Београда година оснивања Завода била је 1928, а година престанка рада установе 1941. Граничне године архивске грађе, увидом у њен садржај, никако нису могле бити 1914-1941, већ је у предметима (досијеима) евидентирана 1929. као најранија година настанка архивске грађе.

Архивска грађа Фонда „Кредит-информ“ која је похрањена у Архиву у Јагодини искључиво припада информативном одељењу Завода. Анализом начина сређивања Фонда установљено је да није задржан оригинални вид архивирања досијеа у ковертама (предмети су одлагани у омоте списка). Списи су смештени у три кутије, док је картотека издвојена у посебну кутију. Укупан број предмета (досијеа) износи 577 и односе се на следећа окружна места (Моравског округа) која су припадала Беличком, Левачком, Ресавском, Параћинском и Раваничком срезу: Багрдан,

441/70. 41/51
Molim povestljiv i hitan odgovor po svim pitanjima.

KREDIT TRGOVAČKI OBAVEŠTAJNI ZAVOD **KONTROL**
Cara Lazara ul. 11. BEOGRAD II. Telefon broj 55-25.
Pozivnica na sat - bezbedno po Poštanskoj štampanici 38 308. Beograd, Egipci

Beograd, 23. 11. 1950.

Tel. P. P.
Kredit Din. 100.000.- ?

Uzivo Vas molimo, da nam bez ikakve odgovornosti i obaveze izvedite odgovorni hitno i na svo nite
izdatu platiti. Ukoliko vam nešto bilo olakčano u prethodnom stanju, raspitajte se kod bolje specijal. Sve eventualne
druge primene u formi ili kod prijatelja, bez, neopisno nam sa sad. izdati.

Imaćemo Vas pona diskreciju i bezbedno se
u celom svetovnom preterano reditke o demand-
niam na prvom planu, firmo, ne odgovoren na
371 hitno je formulu !!!

sa odličnim polaganjem
KREDIT-KONTROL
Trgovacki obavestajni zavod

Nijeje Sehnj (Moj) J. K. G. I. N. H. Z. O.

protokler.

Molim da ispravite greške u imenu i adresi.

Kada je firma osnovana? Po kome?	pređavara apoteka
Kako glasi firma tačno?	Nikolje Sehnj
Koji branje radije firma ima?	apoteka
Na veliko ili na malo?	na malo
Ima li filijale i gde?	nema
Ima li pravne odgovornosti?	Nikolje Sehnj
Koliko godina ima i jed odeljenj?	42 godina, jedan
Ko se ljudi zovu, sa kojim odeljenj?	apotevna firma
Jed firma poslovanostu, kada, kod kog suda i pod kojim brojem?	javna
Šta je odgovornik bilo pre osnivanja firme?	apotevna od veka
Ostaje li delov? Šta je temu radu?	od veka u zapovesti, a apotevna je prezice od veka, ona
Kakav glas firma apotevna?	dobro, kumitevna i anem platilo

SA MO HITAN I TAČAN IZVEŠTAJ NAM JE OD KORISTI

Кредит-контрол (ИАЈ-208)

¹⁰ М. Обрадовић, *Настанак и развој индустрије Поморавља до Другог светског рата*, Светозарево 1975.

Баре, Бигреница, Деспотовац, Јагодина, Параћин, Поповац, Равна Река, Рековац, Свилајнац, Сење, Сењски Рудник, Сисевац и Ћуприја.

Поред средских седишта Јагодине, Деспотовца, Ћуприје, Параћина, Рековца и Свилајнца која су била носилац привредног развоја Округа, радом „Кредит-информа“ били су обухваћени Сењски Рудник, рудници у Сисевцу и Равној Реци и рударска места Баре и Бигреница. Остала места била су значајна као занатлијско-трговачке средине или седишта фабрика (Поповац и Багрдан). У Поповцу је 1913. године основано акционарско друштво Француско-српска индустрија цемента и угља (Цементара Поповац) која је значајно обележила социо-економску структуру Параћинског среза. Такође, мало занатлијско место Багрдан добија на значају подизањем Фабрике балона и „корпаре“ браће Ристић. Привредном развоју Деспотовачког и Раваничког среза допринела је експлоатација рудника (Ресавски рудници Николе Јоцића, Рудник мрког угља *Немања*), о чијим власницима су се у „Кредит-информу“ водили досијеи.

Прегледом досијеа може се закључити да су најзначајнији привредници, индустријалци и финансијери, као носиоци привредне структуре Моравског округа, били обухваћени радом дописника (информатора) Обавештајно-трговачког и инкасо завода. „Кредит-информ“ водио је досијеа о Теодору Клефишу, власнику Фабрике сланине и салама (послератни *Јухор*), водећем индустријалцу у Јагодини, Дезидеру Роту, власнику Индустрије шешира и капа у Јагодини, Јовану Тасићу, власнику Аутоматског млина *Морава* у Јагодини, браћи Теокаревић и њиховој штофари европског реномеа у Параћину. Такође, извештаји информатора пружају драгоцене податке о Српско-чешкој фабрици шећера и рафинерији у Ћуприји, Трговачко-занатлијској фабрици и Фабрици стакла у Параћину, као и Цементари у Поповцу. Поред информација о индустријалцима, трговцима, занатлијама, акционарима и закупцима рудника, информатори су прикупљали податке о представницима финансијског капитала и банкама (Јагодинској банци, Јагодинској штедионици, Левачкој банци и Трговачкој банци у Ћуприји).

Обавештајни подаци о власницима уношени су у образац упитника. На посебном папиру, често и руком, уписиване су додатне информације о фирми, економским показатељима и оцени кредитне способности. Тако су настали драгоцене извори о годинама оснивања и рада привредних субјеката, врсти делатности, машинама и техници којом су опремљени, броју радника, годишњим билансима, али и о успешности и способности њихових власника. Често су навођене и карактерне особине власника, које су се односиле на начин живота (да ли су „штедљиви, скромни или лаке руке“, „какав глас уживају“ и да ли им се може указати пословно поверење).

Иако формалног карактера, упитници, поред писаних извештаја, садрже обиље података. Дописник (информатор) коме је упућен образац упитника морао је да одговори на преко тридесет питања којима су најчешће по жељи абонената додавана и питања откуцана писаћом машином на истом обрасцу, а која су се односила на основне податке о фирми, називу и години оснивања (протоколисања), власницима и „ортацима“, њиховој старости и брачном и друштвеном статусу, ког су порекла и какав живот воде. У погледу економског статуса фирме из упитника може се сазнати о почетном капиталу, количини складиштене и пласиране робе, броју намештеника и њиховој плати, врсти и вредности непокретне имовине, годишњем обрту, сарадњи са банкама и другим привредним субјектима.

вина била је конфискована.¹¹ Даљим мерама државне принуде у периоду од 1946. до 1948. године имовина бивших приватних власника је национализована. Подаци који су садржани у архивској грађи „Кредит-информа“ били су често и једини доказ о власништву над привредним субјектима и представљали су путоказ за даља истраживања у фондовима послератног периода, првенствено среских органа управе.

Фонд је уписан у регистар архивске грађе Архива у Јагодини (бр. Р 208) са основом уписа као културно добро.¹² Фонд је сређен и обрађен, урађен је именски регистар¹³ и носи бр. 15118 Централног регистра архивске грађе у Архиву Србије.

Фонд „Кредит-информ“ у архивима у Србији

Поред Архива у Јагодини, Централни регистар архивске грађе евидентира још осам архива који поседују Фонд „Кредит-информ“: Историјски архив „31. јануар“ у Врању (бр. ЦР 2069), Историјски архив „Тимочке Крајине“ у Зајечару (бр. ЦР 5660), Историјски архив „Шумадије“ у Крагујевцу (бр. ЦР 18845), Историјски архив Пожаревац (бр. ЦР 18311), Историјски архив Лесковац (бр. ЦР 17820), Историјски архив Ниш (бр. ЦР 3134), Историјски архив Неготин (бр. ЦР 6420) и Историјски архив Београда (бр. ЦР 13885).¹⁴

Током преузимања (откупа) делова Фонда приватни власник је груписао архивску грађу према територији која је одговарала територијалној надлежности архива. Такве целине постале су саставни део корпуса архивске грађе сваког архива. Због начина пријема архивске грађе, односно откупа, фонд је у сваком архиву дефинисан као посебан фонд.

Архивска грађа Фонда „Кредит-информ“ пристизала је у архиве сукцесивно у периоду од 1963. до 1984. године. У водичима свих девет архива наведено је да је Фонд откупљен од приватног власника, али недостају детаљнији подаци из књиге пријема, тј. улазног инвентара.¹⁵ Интересантан је случај пријема архивске грађе

¹¹ Пред Војним судом у Јагодини осуђени су Теодор Клефиш (Фабрика салама у Јагодини), браћа Славко и Влада Теокаревић (штофара у Параћину), Јован Тасић (аутоматски млин у Јагодини), Јосиф Бекерус, власник Парне пиваре у Јагодини, а њихова имовина је, заједно са фабрикама, била конфискована. Спира Ристић, власник фабрике балона и корпаре (плетаре) у Багрдану, стрељан је новембра 1944. године, док је његова имовина конфискована. Видети у: Историјски архив Јагодине, Фонд окружног суда у Светозареву (1945-1978), (081, 15250), Предмети Војног суда Крагујевачке војне области Већа при команди Јагодинског војног подручја; М. Јовановић, *Суђење Теодору Клефишу, индустријалу из Јагодине*, Корени VI, часопис за историографију и архивистику, Јагодина 2008, 223-238.

¹² ИАЈ, *Решење о утврђивању архивске грађе за културно добро*, бр. 04-374/2016.

¹³ Предложена је измена граничних година творца фонда и граничних година архивске грађе: граничне године Фонда (1928-1941), граничне године архивске грађе (1929-1943).

¹⁴ Архив Србије, *Извод из Централног регистра архивске грађе*, септембар 2019. (захваљујемо архивској саветници Татјани Драгићевић из Архива Србије на достављеном Изводу из ЦР)

¹⁵ Видети у: Водичи историјских архива у Јагодини, Крагујевцу, Зајечару, Неготину, Нишу и Врању. Детаљније податке о Фонду (фондовима) садрже историјске белешке историјских архива Београда, Лесковца, Пожареваца и Ниша (аутор најтоплије захваљује колегицима и колегама из наведених архива на достављеним подацима и помоћи).

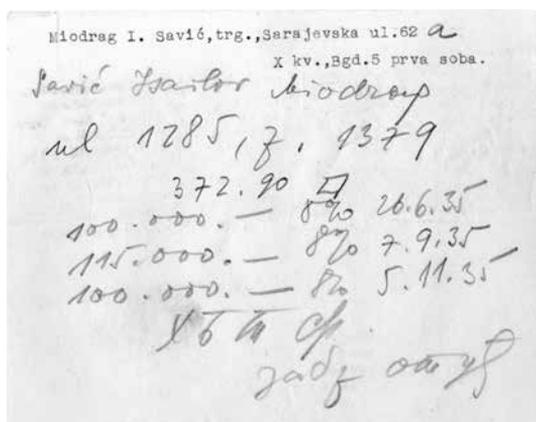
Трговачко-обавештајни и инкасо завод „Кредит-информ“ (ИАЈ-208)

Архив:	Историјски архив „Средње Поморавље“ у Јагодина	ИА Београд	ИА Ниш	ИА Пожаревац
Назив фонда:	„Кредит-информ“ трговачки обавештајни и инкасо завод-Београд	Обавештајни и инкасо завод „Кредит информ“ Београд	Кредитно информативни биро – трговачко обавештајни и инкасо завод, Београд	„Кредит информ“ трговачки обавештајни завод, Београд
Граничне године:	1914-1941.	1928-1941.	1932-1940.	
Граничне године архивске грађе:	1914-1941.	1928-1943.	1932-1940.	
Територијални опсег:	Моравски округ: Багдан, Баре, Бигреница, Деспотовац, Јагодина, Паранин, Попован, Равна Река, Рековац, Свидањак, Сење, Сењски Рудник, Сисевац, Ђуприја	Београд и 15 општина	Ниш, Куршумлија, Куршумлијска Бања, Блане, Дољевац, Сифево, Нишка Бања, Пирот, Суково, Прокупље, Белошан, Соко Бања, Ражањ, Сварлинг, Димитровград, Бела Паланка, Бабушница, Алексинач, Житковац	Пожаревац, Смедерево, Петровац, Голубац, В. Градиге, В. Плана, Жабари, Жагубица, Кучево
Врста и количина архивске грађе:	3 кутије списка и 1 кутија картотеке (0,40)	17 кутија (1,26); 21546 картица и досијеа (7,75)	списи, 12 кутија (1,20)	списи, картотека; 5 кутија и 2 које не припадају територији надлежности Архива
Језик и писмо:	српски, немачки, латиница, ћирилица	српски, немачки, француски, енглески, италијански, бугарски; латиница		
Степен сређености:	сређен 1965. (откупљен 1964)	сређен 2012. (откупљен 1973)	сређен 1968. (откупљен 1967)	сређен 1981.
Информативна средства:	сумарни инвентар, именски регистар	сумарни инвентар и картотека електронска база података	именски регистар	абecedни регистар места, именски регистар
Оснoв за упис у ЦР:	Решење директора Архива	Одлука о утврђивању архивске грађе од великог значаја, 1998.	Одлука о утврђивању архивске грађе од великог значаја, 1998.	Решење директора Архива

овог Фонда у Архиву у Лесковцу. Власник Миодраг Марковић продао је архивску грађу Скупштини општине Лесковац 1964. године за цену од тадашњих 200.000 динара. Приликом преузимања архивске грађе другог фонда (Записника Скупштине среза Лесковац) „пронађене су коверте у којима су се налазила документа из Фонда Трговачко-обавештајног и инкасо завода „Кредит-информ“ Београд“.¹⁶

Околности продаје, пријема и поделе архивске грађе довеле су до неконзистентности основних података о Фонду, од назива до граничних година творца, као и до одсуства једнообразности у поступку сређивања и обраде, практично једног фонда. Ова неуједначеност огледа се чак и у основу за упис у регистре (Централни регистар архивске грађе). Тако је архивска грађа Фонда „Кредит-информ“ категорисана као културно добро од великог значаја у Архиву Београда и Ниша (*Одлука о утврђивању архивске грађе од великог значаја*, 1998), док је у осталим архивима решењима директора утврђена за културно добро.¹⁷

Анализом података о Фонду (фондовима) свих девет архива, може се закључити да највећу количину архивске грађе „Кредит-информа“ поседују Архив Београда, 17 кутија списа (1,26 m) и 21.546 картица и досијеа (7,75 m), и Историјски архив Ниша, 12 кутија списа (1,20 m). Остали архиви чувају списе и картице у количини од 1 до 5 архивских кутија, што у просеку износи од 0,10 до 0,50 m архивске грађе. Укупна количина архивске грађе Фонда „Кредит-информ“ свих девет архива износи око 12,50 m у форми списа и картица. Осим Архива Београда, остали архиви поседују само списе информативног одељења Завода.

Трговачко-обавештајни и инкасо завод
„Кредит-информ“ Београд (1928-1941),
(ИАБ-2474)

Подаци о физичком стању Фонда говоре да је фрагментарно сачуван, да је у већини архива задржан првобитни вид архивирања у ковертама и да су постојећи списи у основи очувани.

У Архиву Београда приступило се сређивању 1980. године. Списи су сређени по припадности (пертиненцији) одређеном одељењу Завода, док је принцип провенијенције примењен за картотеку. Документа Информативног одељења сређивана су по досијеима и одлагана у коверте са већ постојећим бројевима. На пратећој картици, поред имена и презимена, назива фирме и адресе, налазили су се и бројеви са коверте.¹⁸

Остали архиви применили су слободну провенијенцију током сређивања, али су услед специфичности и униформности докумената ублажене разлике у приступу архивској грађи и поступку сређивања. У већини архива документа су пописана по местима и сложена по азбучном (абecedном) реду „корисника кредита“,

¹⁶ Историјски архив Лесковца, *Фонд Трговачко обавештајног завода „Кредит-информ“ Београд* (бр. Р 271, бр. ЦР 17820), Историјска белешка, 2007.

¹⁷ Извод из ЦР Архива Србије, септембар 2019.

¹⁸ Драгоцене податке из Архива Београда добили смо од архивске саветнице Мирјане Обрадовић.

односно „предмети су пописани у именовани регистар“ или је сачињен „списак сређене грађе“, што се може оправдати, имајући у виду крајње кориснике и бржи приступ информацијама (чињеницама) из архивске грађе. Картице (тамо где их је било) сређиване су такође по територијалном принципу, „по општинама и местима“. Најчешће информативно (обавештајно) средство које наводе архиви су регистри (именски, абecedни) тражилаца кредита, поред сумарних инвентара и изворне картотеке. У неким архивима Фонд је сређен још средином шездесетих и почетком седамдесетих година прошлог века, па је свакако неопходна ревизија архивске грађе и информативних средстава.

На основу доступних података, архивска грађа „Кредит-информа“ није публикована у целости. Фонд није микрофилмован нити дигитализован.¹⁹ Једино Архив Београда поседује базу података са претраживачем корисника кредита по броју досијеа, имену п презимену, називу и адреси фирме.

Закључак

Историјски значај и вредност архивске грађе Фонда „Кредит-информ“ захтева нови приступ његовој обради који би првенствено објединио и униформисао појединачне податке сваког архива, сопственика Фонда. Услови и начин пријема Фонда довели су до одсуства једнообразности у погледу сређивања и обраде, неконзистентности, па и нетачности чињеница у описима творца Фонда и граничних година архивске грађе. Временски распон од скоро двадесет година, у коме су архиви преузимали архивску грађу Фонда, условио је и различите приступе у поступку сређивања и обраде. Такође, друштвене околности у време пријема Фонда, нарочито шездесетих и седамдесетих година прошлог века, када је претежно афирмисана архивска грађа социјалистичке провенијенције, довеле су до умањеног интересовања и запостављања архивске грађе капиталистичке југословенске епохе. Тако је у многим архивима „избледело сећање“ о пријему Фонда, недостају подаци о откупу, а због мање количине архивске грађе и сам Фонд је заборављен.

Неопходно је евидентирати и комплетирати листу свих власника архивске грађе Фонда „Кредит-информ“, првенствено оних који су изван архивске мреже у Србији. Такође, потребно је евидентирати и архивску грађу Фонда која је грешком власника током откупа предата неким регионалним архивима, а не припада њиховој територијалној надлежности.²⁰ Због оваквог стања, многи потенцијални корисници архивске грађе овог Фонда ускраћени су у погледу добијања потпуних и тачних информација.

Наравно, потребно је изменити приступ корпусу архивске грађе „Кредит-информа“, пошто је реч о једном фонду чији је творац изворно настао и егзистирао у Београду са мрежом дописника (информатора) на територији Краљевине Југославије.

Према нашем мишљењу, чињенице из историјске белешке о Фонду у Архиву Београда, које су допуњене изјавама власника, могу се сматрати најрелевантнијим. Истовремено, поуздана историјска белешка и правилан одабир принципа

¹⁹ Фонд се тренутно микрофилмује и дигитализује у Архиву у Зајечару.

²⁰ Таква архивска грађа је издвојена и смештена у посебне архивске кутије у историјским архивима у Пожаревцу и Јагодини.

сређивања и обраде проистекли су из највећег обима архивске грађе Информативног одељења и анализом и праћењем списа осталих одељења Завода.

На основу наведеног, евентуалну ревизију информативних средстава са подацима о Фонду, као и самих поступака сређивања и обраде, требало би координирати из Архива Београда. Тако би се уједначили подаци о творцу и граничним годинама Фонда, хронолошким одредницама и категоризацији архивске грађе. Коначни резултат могао би се огледати у изради јединственог обавештајног средства и имплементирању електронске базе података за Фонд „Кредит-информ“.

Због значаја архивске грађе и потенцијалне угрожености докумената од непосредног контакта, предлажу се микрофилмовање и дигитализација. Повезивањем дигиталне форме докумената са електронском базом података постигао би се најефикаснији приступ архивској грађи Фонда.

Упоредо са овим активностима, предлаже се презентовање вредности садржаја Фонда путем изложбене и издавачке делатности.

РЕЗИМЕ

Описом Фонда и архивске грађе која је смештена у Архиву у Јагодини, аутор је настојао да укаже на значај докумената за проучавање економске историје и привредних кретања у међуратном југословенском друштву. Архивска грађа је типског карактера, у облику досијеа картотеке, па се наши закључци могу пренети и на делове Фонда (фондове) који су смештени у другим архивима.

Посебна пажња посвећена је подацима о оснивању Завода, као и чињеници да је Фонд подељен по секторима (одељењима) током откупа од приватног власника и да је тако подељен и похрањен у многим архивима некадашње Југославије. Један део Фонда који се односи на подручје Моравског округа откупљен је од приватног власника и налази се у Историјском архиву у Јагодини. Садржи две кутије архивске грађе у хронолошком распону од 1929. до 1941. године.

Током евидентирања архивске грађе „Кредит-информа“ у другим архивима (Историјски архив Београда, архиви у Нишу, Врању, Крагујевцу, Зајечару, Лесковцу...) коришћени су водичи, инвентари и регистри. Архивска грађа је физички издвојена према подручју надлежних архива, односно територијалном одељењу Обавештајног завода и дефинисана у сваком архиву као посебан фонд. Наша запажања, нарочито у погледу описа творца Фонда и садржаја архивске грађе, указују на велику различитост и неконзистентност, иако је реч о архивској грађи која је изворно припадала једном творцу.

Такође, током преузимања (откупа) делова Фонда, приватни власник је физички поделио Фонд по територијалном принципу, па су такве целине постале саставни део корпуса архивске грађе сваког архива и дефинисане као фондови. Прегледом архивске грађе „Кредит-информа“ у Архиву у Јагодини могло се установити да је та првобитна подела била непрецизна, пошто се у документацији могу пронаћи и предмети који су територијално припадали другим одељењима Обавештајног завода, а самим тим и другим архивима.

Кључна идеја током истраживања, поред афирмације значаја Фонда, била је изражена у настојању да се подаци о творцу Фонда и архивској грађи обједине и униформишу.

Milorad Jovanović

Trading Intelligence and Inkasso Bureau “Kredit-Inform” Fond, Belgrade (1928-1941)

Summary

With the description of the Fond and the archival material that is placed in the Historical Archives of Jagodina, the author tried to point out the importance of the documents for studying of economic history and economy movement during the interwar years in Yugoslav society. Archival material is of a standard character, in the form of a card file, so our conclusions can be transferred to parts of the Fond (fonds) that are placed in other archives.

Special attention is given to data about the establishment of the Bureau, so as to the fact that the Fond was divided into sectors (departments) when it was purchased from a private owner, and as such, it was placed in different archives of the former Yugoslavia. One part of the Fond that relates to Pomoravlje district was purchased from a private owner and now it is placed in the Historical Archives of Jagodina. It contains two boxes of archival material in chronological span – 1929 to 1941.

During cataloguing of archival material of “Kredit-Inform” in other archives (the Historical Archives of Belgrade, the archives in Niš, Vranje, Kragujevac, Zaječar, and Leskovac...) guides, inventories and registries were used. Archival material was physically separated according to the areas of competent archives, i.e. according to territorial department of the Intelligence Bureau and defined in each archive as a separate fond. Our observation, especially regarding description of the creator of the Fond and the content of the archival material, show great dissimilarity and discrepancy even though it is archival material that originally belonged to a single creator.

Also, during takeover (purchase) of the parts of the Fond, private owner physically divided the Fond on territorial principle, and those units became integral parts of the corpus of archival materials of each archive and they were defined as fonds. By examining the archival material of “Kredit-Inform” in the Historical Archives of Jagodina, it could be established that the first division of the fond was also imprecise since that in documentation the articles that territorially belonged to other departments of the Intelligence Bureau and therefore to other archives can be found.

The main idea during the research, besides affirmation of the importance of the Fond, was expressed in an effort for data about the creator of the Fond and the archival material to be unified and uniformed.